

Stefan Hertmans
VZPON

prevedla Mateja Seliškar Kenda

Vidiš žival, ki teče, zmeraj na isti način?
Alessandro Baricco, *Barbari*

Pisalo se je prvo leto novega tisočletja, ko mi je v roke prišla knjiga, iz katere mi je postalo jasno, da sem dvajset let stanoval v hiši nekdanjega esesovca. Saj ne, da mi ne bi bilo to namignjeno že prej: celo notar mi je tistega dne, ko me je peljal pogledat hišo, mimogrede omenil nekdanje lastnike; takrat temu nisem posvečal pretirane pozornosti. Mogoče sem vse skupaj tudi potlačil, še ves pod vtisom dolgoletnega prebiranja trpkih pesmi Paula Celana, pričanj Prima Levija, nešteti knjig in dokumentarcev, ob katerih človek ostane brez besed, ter nezmožnosti celotne generacije, da bi ubesedila nepojmljivo. Zdaj pa sem osupel gledal, kako v moje intimne spomine vdira resničnost, ki sem si jo komaj lahko predstavljal in je obenem nisem mogel več odmisлити. Bilo je, kot bi se v sobah, ki sem jih tako dobro poznal, pojavile prikazni; hotel sem jih vprašati to in ono, pa so šle naravnost skozme. Nič me ni odbijalo bolj od pisanja o tipu človeka, ki je zdaj začel tavati po mojem življenju kot duh. Pred očmi sem spet razločno videl dan, ko sem hišo prvič opazil. Bilo je enkrat proti koncu poletja 1979. Sprehajal sem se po majhnem prašnem parku, obdanem z vrsto starih hiš; skozi letve ograje na zadnji strani si lahko kradoma pogledal na vrtove. Okrog rjastih prečk ene od njih se je z debelimi, skoraj črnimi vejami ovijala glicinija. Z nje je viselo nekaj poznih cvetnih grozdov, posutih s prahom, a njihov vonj me

je globoko presunil – ponesel me je v zaraščen vrt mojega otroštva; radoveden sem se ustavil in pokušal skozi ograjo. Zagledal sem majhen, zanemarjen mestni vrt, sredi katerega je med brezoblično zmešnjavo rasel vitek javor, ob njem drvarnico z ostanke drv pod plastjo črnega prahu, kakih pet metrov naprej razbito okno dotrajanega prizidka, zraven pa verando z visokim obokanim oknom, skozi katero se je videlo vse do prednje strani hiše. Pogledal sem skozi temne, prazne sobe. Okna na pročelju so se lesketala v medli in oddaljeni svetlobi.

Spreletelo me je nenavadno vznemirjenje; odhitel sem iz parka in polkrožno zavil v majhno temno ulico stare mestne četrti. Izkazalo se je, da gre za veliko meščansko hišo s kozavim pročeljem, v katero si je vlaga utirala pot dolga desetletja. Hiši z visokimi okni in oluščeni vhodnimi vrati se ni godilo najbolje; očitno je bila že več let prazna. Na enem od oken je viselo obvestilo o prodaji, že povsem zgubano od vlage. Začelo je rositi, kot zna rositi samo v starih mestih; bakrena loputa nabiralnika je potrto zašklepetala v sunku vetra.

Četrta se imenuje Patershol. Ime je dobila po ozkem prehodu, ki je k srednjeveškemu samostanu zavil od mestnega kanala, po katerem so patri s čolni dovažali hrano in, kot se je po mestu govorilo, k sebi tihotapili kurbe. Zemljišče je bilo nekoč v lasti flamskih grofov; ta stari del mesta meji na utrdbo iz dvanajstega stoletja, v njeni okolici so ži-

vele številne generacije patricijev in visoke buržoazije. Z vzponom proletariata v devetnajstem stoletju so številne veličastne zgradbe zamenjale manjše hiše za delavski razred. Zavladata je revščina in z leti je kvart prišel na slab glas. Ozke, slepe uličice z delavskimi bajtami so začele propadati, vse do poznih šestdesetih, ko so se po študentskih protestih tam naselili bohemski umetniki. Hiša, ki sem jo gledal, je stala na severovzhodnem robu četrti, v stranski ulici, imenovani Drongenhof, nedaleč od nabrežja, vzdolž katerega Leie počasna in temna teče mimo starih, plesnivih hiš.

***

Najpomembnejše odločitve v svojem življenju sem redko sprejel s premislekom. Zmeraj znova sem se znašel v nekakšnem stanju polsna, v katerem sem imel občutek, da me naprej potiska nevidna roka, jaz pa, pregovorno topoumni bedak, bezljam svoji usodi naproti kot brezglava kokoš. Iz ponošene vojaške jakne sem potegnil beležko in si zapisal telefonsko številko. Še istega dne sem poklical notarja. Dva dni pozneje sem obiskal hišo, ki je bila v lasti francosko govoreče družine De Potter. Čim prej so se hoteli znebiti več stavb v mestu, ker naj bi se z novim letom davki na nepremičnine občutno povišali.

Med ogledom hiše sem opazil plesen in vlago, postano vodo v poplavljeni kleti ter tu in tam kak propadajoč

kos starega pohištva, a tudi visoko stopnišče, čudovit kamin iz rjavega in rožnatega marmorja v salonu, dolg hodnik s sijočim črnim ardenskim kamnom, obrobjenim s pasom marmorja iz Carrare, ki je bil prepreden s sivkastimi žilami, ter v zgornjem nadstropju prostorne sobe s širokimi talnimi deskami – sila privlačnosti neznanega življenja.

Šla sva od kleti do podstrešja, vzpon, ki je trajal več kot dve uri, saj je moral notar De Potter v moji prisotnosti, in vsakokrat z mojo odobritvijo, sestaviti podrobno poročilo o trenutnem stanju nepremičnine. Na podstrešju sem opazil kos vrvi, ki je visela s prašnega trama; na visoki zašiljeni strehi je manjkalo nekaj strešnikov. Skozi špranjo se je videlo sivo mestno nebo, od nekod sem slišal prhutanje golobjih kril.

Vonj po vlagi in propadu v starih hišah je bil vedno moja šibka točka. Morda zato, ker sem kot otrok, rojen kmalu po vojni, z mamo, ki me je držala za roko, hodil mimo podobnih, med bombnimi napadi poškodovanih hiš in je vonj po mokrem kamnu in plesni zame postal nekaj podobnega kot Proustove znamenite magdalenice. Ko si otrok in še brez spomina, je tudi vonj po razkroju vir sreče.

Hišo sem kupil zaletavo, za znesek, ki danes ne bi zadostoval niti za polovico avtomobila srednjega razreda. Ker nisem bil premožen, sem si denar brez obresti izposodil od očeta in mu obljubil, da mu bom vračal v mesečnih obrokih, takoj ko bom lahko. V

tistih časih so se kupnine za nepremičnine dostikrat poravnale kar z gotovino; še danes vidim očetove brezmadežne roke, kako na podlagi iz telečje kože notarjeve pisalne mize preštevajo bankovce skrbno privarčevanega denarja.

***

Naslov knjige se je glasil *Sin »pokvarjenega« Flamca*. Na resnobni naslovnici so ti takoj padli v oči nekonvencionalni »nemški« narekovaji. Avtor, Adriaan Verhulst, je bil nekdanji univerzitetni profesor zgodovine, pravzaprav sem bil tudi sam njegov študent. V akademskih krogih je užival velik ugled, bil je predsednik odborov najrazličnejših kulturnih organizacij in celo javne radiotelevizije, napisal je številne znanstvene članke in je bil znan tako po širokosrčnosti kot tudi po strogem, trmastem značaju. Proti koncu življenja je objavil svoje mučno priznanje. V knjigi se na nekem mestu spominja hiše, v kateri je preživel mladost, in omeni, da zdaj v njej živim jaz; nejeverno sem strmel v knjigo v svojih rokah. Takrat sem hišo v gentski delavski četrti ravno prodal. Odločil sem se, da Verhulsta poiščem, a preden sva se utegnila dogovoriti za srečanje, je umrl. Trčil sem ob uganke in tišino.

Prav, sem si rekel, pač ne bom povedal zgodbe o esesovcu; tako ali tako jih je že preveč. Povedal bom zgodbo o hiši in njenih stanovalcih. Toda dela si s tem nisem prav nič olajšal – minila so leta, preden mi je uspelo skupaj sestaviti zgodbo, ki sledi. Nekaj prič je še živih, zdaj so v visoki starosti, a so mi svoje spomine, kolikor je bilo to le mogoče, zaupali do najmanjših podrobnosti. Pozneje, ko sem z velikim trudom uredil vse dokumente in zapiske, sem začuden ugotovil, da pikolovski zgodovinar nikoli ni prosil za vpogled v sodne spise, da bi se soočil z resnico, čeprav bi lahko, saj so bili arhivi dostopni javnosti; če bi to storil, bi bil portret njegovega očeta dosti manj prizanesljiv.

In v grlu mi zastanejo besede.
Dante, *Raj*, tretji spev*

---

* Dante Alighieri, *Božanska komedija. Raj*, Celje 2005, prev. A. Capuder.

1

Adriaanov oče, Willem Verhulst, se je rodil 10. julija 1898 v Berchemu pri Antwerpnu, mestu, kjer bo po številnih tavanjih leta 1975 tudi umrl – komaj štiri leta pred mojim nakupom hiše v Gentu, v kateri je stanoval več desetletij.

V nenavadnem avtobiografskem zapisu z naslovom *Willova mladost*, ki je verjetno nastal v zaporu, zapiše, kako pomenljivo se mu zdi dejstvo, da je na svet privekal skoraj 11. julija – na dan, ko se v Flandriji obeležuje *Guldensporenslag*, bitka zlatih ostrog iz leta 1302, v nacionalistični utemeljitveni mit povišan spopad, v katerem je peščica pripadnikov flamskih mestnih milic, in to s pomočjo valonskih čet, na brežini Groeningekouter pri Kortrijku spravila na kolena vojsko francoskega kralja Filipa IV.

$\frac{16}{17}$

Willem je prihajal iz velike družine z devetimi otroki, štirimi fanti in petimi dekletji; bil je benjaminček in vse od rojstva tudi mamin najljubši. Njegov oče je bil lastnik brusilnice diamantov v okolici Albertparka, med Groen Kwartierjem in Oud-Berchemom na Boomgaardstraatu. Stoletje po njegovem rojstvu je to povsem običajna ulica z drevoredom še precej mladih dreves, na kateri nekaj Judov v ortodoksnih oblačilih razklada velik tovornjak pred poglobljenim kletnim skladiščem. Tu ni prav veliko stavb s skladiščem za prodajalno; kdo ve, sem pomislil, ko sem takrat stopal po ulici, ali ni to morda hiša,

kjer je nekoč stanoval brusilec diamantov. Enega od mož ob tovornjaku sem vprašal, ali je to skladišče za košer hrano, pa me je vprašal nazaj, čemu me to zanima. Že sem mu hotel odgovoriti, da iščem hišo pokojnega esesovca, a sem se odločil, da bo bolje, če držim jezik za zobmi.

Na nekdanji sadovnjak, *boomgaard*, spominja še dom za ostarele z arkadijskim imenom Ten Gaarde. Stara pivnica, kjer je Willemov oče zmeraj popil kozarček preveč, krčma De Hand, je še vedno tu. V bližini je gotovo živel tudi kak kočijaž; nad ulicami je vel vonj po konjskih figah. Našel sem neko staro grafiko, na kateri je upodobljena romantična kmetija. Bele vrbe in sneg, debela slamnata streha, polja – podoba iz nekega izgubljenega časa. Zdaj se tam mimo pomikajo avtomobili v neskončno počasnih kolonah, sivkasti kot duše v Dantejevem peklu.

V zadnjem delu hiše je imela Willemova sestra Caroline, ki so jo vsi klicali Carlo, »plesno šolo za salonske ples«; na mizici ob gramofonu so v tankih rjavih etuijih ležale vinilne plošče, na katerih je bil z modrim črnilom odtisnjen žig. Prostor je bil za tiste čase zelo moderen. Včasih si slišal samo podrsavanje stopal po smrekovih talnih deskah, posutih z drobnim peskom, in ritmično ploskanje mlade ženske; proti koncu pouka, ko je zamrl še zadnji akord iz gramofona, so v salon vdrli otroci in se zapodili med pare v črnem.

Med njimi je tekel tudi mali Willem.

Verjetno je bil eden pomladnih večerov, ko je takrat štiriletni fantič nenadoma padel po tleh. Zaječal je, zavil z očmi, se začel sunkovito zvijati, nato pa silovito trzati. Pena mu je prišla na usta, sestre so kriknile in šle klicat mamo; ta je prihitela, videla sina, ki ga je metalo po tleh, poskušala je podpreti njegovo glavičo, s katero je udarjal ob pod in v usta vtaknila prst, da si ne bi odgriznil jezika – fantič bruha in kolca, zdi se, da mu bodo oči skočile iz jamic. Mama ve, kaj so vročinski krči, eno od deklet pošlje po krpo, pomočeno v mrzlo vodo, in trdno stiska dečka v primežu, dokler krči ne popustijo. Počasi le pride k sebi, nekaj zamomlja in bridko zajoka. Mama ga dvigne in odnese v hišo, položi ga na kavč. Fant pade v globok spanec; ko se več ur pozneje zbudi, mu prinesejo toplo mleko in kos kruha s slivovo marmelado. Žejen je, a polovico mleka polije in spet zajoka. Še pol ure pozneje hoče na stranišče, a se zaleti v podboj. Spet jok in potem krik: *Nič ne vidim*. Mama pohiti k njemu, si otroka temeljito ogleda in vidi njegove v prazno strmeče oči. Hitro oddrda zdravamarijo, mu pomaga, da sede na leseno desko na stranišču v kotu dvorišča, mu položi roko na nogi, medtem ko on sedi in lula. Vse bo še v redu, Willemček moj, mu reče. Spet ga odnese na kavč, spet zaspi, zbudi se šele, ko se že mrači. Vmes je domov prišel oče, takoj ko otrok odpre oči, mu z roko pomaha pred obrazom. Eno Willemovo oko ji sledi, drugo ne; mogoče se bo tudi drugo oko do jutri popravilo, reče oče, vsaj na desno vidi.

Ampak drugo oko se ne popravi. Fantič se več mesecev zaletava v vse mogoče, glavo ima kar naprej pobuškanu, kolena neprestano odrgnjena. Kadar hoče pohiteti, se zvrne po stopnicah; razdalje ne oceni pravilno in se spotika čez robnike in pragove; v shrambi se zadeva ob velike zaboje s krompirjem in se natakne na žebelj, ki se mu zadre v meso na levem stegnu. Otroci iz soseske tekajo pred njim, da bi ga zmedli, zraven pa mu nagajajo in v zborčku vzklikajo: »Tamle stopa slepi Willi, nič ne vidi, pa še škili.« »Kakorkoli,« je pozneje zapisal s predrzno ironijo, »tega, kar bi moral videti, nisem videl; ampak videl sem tudi marsikaj, za kar bi bilo bolje, če ne bi, in pretvarjanje, da nisem videl ničesar, mi je pozneje še dostikrat prišlo prav in sčasoma v navado, ki sem se je zelo težko otresel.«

Willem sedi pod steklenim nadstreškom zadaj za hišo in se igra s kamnitimi frnikolami in svinjskimi koščicami. Iz hiše se razlega zmeraj ista melodija, ki jo ena od njegovih sester vadi na klavirju. Sliši svojega očeta, ki prepeva *Je crois en toi, Maître de la nature / Semant partout la vie de la fécondité*. Pesem v Franciji še danes poznajo kot *Le Credo du paysan*, časti Gospoda, Njegovo stvarstvo in plodnost zemlje, a iz verzov, ki pojejo hvalnico Bogu, se njegov oče norčuje in »Dieu« vedno zamenja z »Bête«: *Bête Tout-Puissant, qui fis la créature ... Žival vsemogočna, ki si ustvarila živo bitje* tako doni po hiši, vse dokler njegova žena ne zakliče, da je bilo zdaj pa tega zadosti. Brusilec diamantov je zaprisežen darvinist in poskuša svoje otroke obvarovati pred »neumnostjo vere«, kot temu rad pravi, na pamet citira Voltaira in duhovnike zmerja s »črnosuknjarji« in »farji«.

Kadar mame ni v bližini, ima Willem napade preganjavnice; noče zaspati, preden ne pogleda pod posteljo. Noče več na straniščno desko, ob pogledu na smrdljivo, črno luknjo ga grabi panika. Sence, ki jih mečejo plameni sveč, mu naženejo strah v kosti in ob škripanju vrat se začne ves tresti. Kadar se zunaj zabliska, se skrrije, prepričan, da demon prihaja še po njegovo drugo oko. Sestre ga razvajajo, vsake toliko lahko zleze h kateri v posteljo – o čemer pozneje piše: »Od takrat naprej so me ženske vedno tolažile,

čeprav sem bil zelo sramežljiv, kar so nekatere med njimi pozneje goreče zanikale.«

Postane prava mala pokora, čeprav dobrodušna; najmanj enkrat na teden ga v posteljo pošljejo brez večerje. »Kadar sem spet kaj ušpičil, sem zato kar sam stekel v posteljo,« piše, »da bi se izognil nadaljnjim kaznim.« Do šestega leta nosi krila, kot je bilo v tistih časih običajno zaradi higienskih razlogov; igra se s punčkami, o katerih se spominja, da jim je paral trebuhe, ker je hotel videti njihovo drobovje. Kar naprej jim poskuša tudi »popraviti oči«, da se po dnevni sobi valja kup punčk brez oči.

Vse do pozne starosti se do zadnje podrobnosti spominja dneva, ko je mama prišla v njegovo spalnico z dvema zdravnikoma, celo njuni imeni si je zapomnil: doktor Van Rechtsteen in doktor Bayence. Takrat je bil star kakih šest let. Van Rechtsteen mami s pridušenim glasom mrmra vse mogoče, se nato ozre po sobi, mama mu pokaže nekaj na nočni omarici. Zdravnik vzame v roke eno od Willemovih slikanic, z nje odtrga naslovnico iz lepenke. Willem se upre, nikar, zakliče, to je moja najljubša knjiga. Doktor mu šepeta, da bi ga pomiril, nato pa iz naslovnice napravi lijak in ga pristavi k Willemovemu očesu; vanj mu vlije nekakšno tekočino. Willem se onesvesti.

Ko se prebudi, leži v postelji s prevezo čez oči, vso glavo ima povezano z debelimi povoji, ki zaudarjajo po razkužilu. V sencih začuti rezko bolečino in tamle,

zatipa, roko svoje mame; povoje poskuša strgati z glave, mama mora paničnega otroka pomiriti. Povoje ne sme z glave za nobeno ceno; ob blede rjastem madežu na gazi se mami skoraj dvigne želodec. Dolge tedne bo stražila ob njegovi postelji, mu pomagala na nočno posodo, ga umivala in preoblačila, se pogovarjala z njim in mu brala zgodbice. Pita ga s tekočo hrano in skoraj dva meseca tako slep preživi v postelji. Kadar jo za nekaj ur zamenja katera od njegovih sester, tipa za mamino roko in ves obupan joka, dokler se ne vrne.

Po dveh mesecih zdravnik končno sname povoje; operirano oko še vedno prekriva rahlo motna sokratica. Z majceno pinceto potegne stran nekaj krastic, medtem ko se deček divje otepa. Operirano oko nato povijejo z manjšim povojem. Malemu Willemu na nos nataknejo črna očalca. *Tranquille, mon gars*, ga miri zdravnik, kar počasi, vse bo še v redu. Njegovo zdravo oko se sčasoma privadi svetlobi. Naslednje jutro se zdravnik spet oglasi, odstrani povoj, z dlanjo prekrije otrokovo zdravo oko in vpraša: Kaj držim v roki? Otrok je prej na mizi zraven zdravnika opazil grozdje: Grozdje, zakličče. Žal, zdravnik je imel v roki škarje. Eno oko je še vedno slepo, reče mami. Operacijo bomo morali ponoviti. Fanta zgrabi panika; ne še enkrat, kriči, ne še enkrat, brca z nogami, zmajuje z glavo, komaj jim ga uspe pomiriti. Mama ga vzame v naročje, je že v redu, mu reče, kar mirno.

Do drugega posega ne pride; ravnovesje med sočutjem in odločnostjo je pri mamah nadvse krhko.

* * *

Leto pozneje je Willemov prvi šolski dan; deček je plašen, brezciljno tava po stavbi, se zmoti in odpre napačna vrata, plane naravnost v ravnateljstvo pisarno, ta mu pri priči nespretno primaže klofuto, iz ušesa mu priteče kri; steče iz šole, nazaj ga mora pripeljati žandar. Uro pozneje že smrka v šolski klopi, k ušesu si pritiska kepo vate.

Rad sem imel cvetoče divje kostanje, piše v svojih spominih, jeseni sukajoče se javorjeve helikopterčke, pa sikajoče laterne v megli; v sadovnjaku sem rabutal debele rumene hruške in plen skrival za zajčnikom.

Z desetim letom se v šoli začnejo pretepi. Antwerpenska šola je strogo razdeljena na flamsko-francoski in povsem francoski oddelek, tudi igrišče je pregrajeno, da pretepače z obeh strani držijo narazen. Flamsko govoreče ponižujejo, piše, sinovi buržujev nas nadlegujejo in se iz nas norčujejo, v francoščini nas psujejo, da smo smet s ceste, in mi se zaženemo nadnje, mi, sinovi preprostega ljudstva, ne prenesem, da nas žalijo. Vedno sem sočustvoval, dodaja, s polagalci tlakovcev, tramvajskimi kondukterji, konjarji; če sem pobegnil iz šole in ukradel kako sladkarijo, sem jo potem vedno delil z delavci. Z blago ironijo še zapíše, da »modrec Wil«, kot kliče samega sebe, nikoli ni prišel zares k pameti, »bodisi zaradi blažene navivnosti ali pa norosti, ki se mu je videla na obrazu«.

Brusilec diamantov rad pogleda v kozarec. Ves čemereren ždi v svoji delavnici, ampak mama je podjevna. Že dolga leta kar naprej kupuje manjše parcele v mestu, ki jih pozneje z dobičkom spet proda in si tako za moževim hrbtom ustvari skromen kapital, do katerega sam nima dostopa. S tem denarjem da zgraditi prostorno hišo, na parceli, kjer je prostora tudi za delavnico brusilca diamantov in plesno šolo hčerke Carlo – hišo z najmanj dvaindevetdesetimi sobami, piše Willem pol stoletja pozneje, najbrž je mislil devetindvajsetimi, pa ni važno, kot tudi ne, ali je šlo v resnici za telovadnico ali plesno dvorano. Tam sme pomagati mestnim deklicam, ki prihajajo na večerne ure, in z njimi vežba plesne korake. Vse po vrsti očara: otrok s črno prevezo prek enega očesa, ki se ljubko suče po plesišču kot majhna balerina in se tu in tam ganljivo spotakne, a se takoj spet skobaca pokonci in pleše naprej.

Pretepi v šoli postajajo vedno bolj dramatični, z vsakim spopadom nasilnejši. Zgodi se, da ima kdo za hrbtom tudi kako razbito steklenico ali gorjačo. Po poškodovane fante morajo dostikrat priti celo bolničarji. Willem ima pri algebri enice, ker francoščine, v kateri predava profesor matematike, ne razume najbolje; postaja muhast in objesten, sredi pouka vstaja in vzklika, da hoče pouk v flamščini. Flamski lev, kriči, in se kot bik zakadi v fino

oblečenega fanta, ki se mu posmehuje. Grozijo mu, da ga bodo vrgli iz šole. Njegove ocene so vsak dan slabše; spričevala odvrže v jarek, iz tajništva ukrade prazen obrazec in ga nato sam izpolni z visokimi ocenami, dokler ga njegov oče, ki mu nečitljivo kracanja tako imenovanega novega učitelja vzbuja sum, ne razkrinka. Tako ga premlati, da se batin spominja še desetletja.

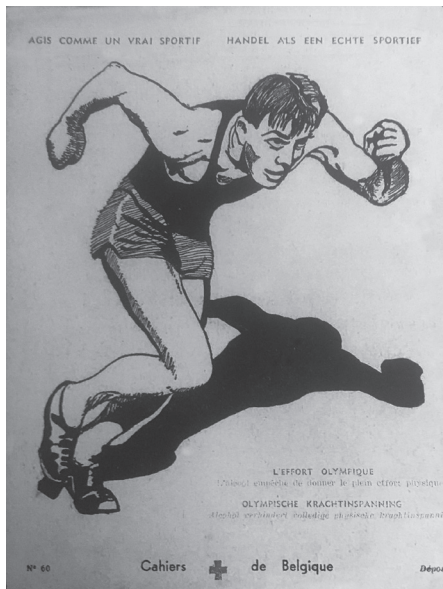
Pobegne iz šole, se nekaj dni potepa, smuka po sadovnjakih s palico, v katero je zabil žebelj, da lahko z njo klesti tudi sadeže više na drevesu. S šopkom poljskih cvetic se postavi pred vrata dekliške šole, a mu nuna navije ušesa in ga odvede po cesti, dokler se ne začne cmeriti. Deklicam poskuša pokukati pod krila – »Govorili so, da od tega lahko oslepiš, da je tako hudo, kot bi v strelo gledal ...« Ah, Mariëtte, vzdihuje še v visoki starosti, pa Tilly in Eveline, govorile so francosko in nosile čipkaste hlačke, to je videl na lastno zdravo oko.

Pozimi z očetom ob pol šestih zjutraj zakurita v pečeh brusilnice in plesne dvorane; za delavce je treba pristaviti kavo, potem zloščiti še vse plesne čevlje. Včasih čevlje kakega gizdalinskega plesalca namaže z zajčjimi bobki, rad se ponorčuje iz drugih, to ga zabava. Bil sem ljubek kot angelček, piše, zmeraj sem se obnašal, kot da nisem nikoli ničesar ušpičil, imel sem prekrasno otroštvo.

***

Potem pa strela dejansko trešči. Trinajst let ima, ko njegova mama nenadoma umre. Okoliščine niso jasne; Willemovo pisanje o svojem otroštvu se konča z vestjo o njeni prerani smrti, brez dodatnih podrobnosti. »Hrepeneč tavam po pokopališču, išoč med grobovi svoje življenje« – se glasi bolj ali manj zaključni stavek.

Več desetletij pozneje mi je, zahvaljujoč njegovi hčerki, v roke prišla kopija tega nenavadnega pričanja; na prednji strani zvezka je podoba športnika, nad njo pa v obeh jezikih slogan *Ravnaj kot pravi športnik*.

Oko se mi ustavi na senci tekača: prej spominja na boksarja.

Spodaj, ironično, piše: *Cahiers de Belgique*.

Postati hoče kmet, ali vrtnar, nekaj takega – zakaj, ne ve –, da se mu le ni treba izučiti za brusilca diamantov s suhim grlom. Od življenja utrujeni oče ga pošlje v Šolo za vrtnarstvo in kmetijstvo v Melle, nedaleč od Genta. A prav dosti se tam ne nauči. Vojna je v polnem razmahu, to je čas Von Bissingove univerze: Moritz Ferdinand Freiherr Von Bissing, generalni guverner okupirane Belgije, ljubitelj Rilkeja in Goetheja, je leta 1916 odločil, da se na gentski univerzi v nasprotju z belgijskim zakonom uvede pouk v nizozemskem jeziku. To je povzročilo globok razdor v akademskih krogih: *Flamenpolitik* nemškega okupatorja so belgijski domoljubi dojemali kot provokacijo, flamski nacionalisti, tako imenovani flaminganti, pa kot uresničitev pravične zahteve po univerzi v lastnem jeziku. V središču Genta so potekale demonstracije: flamski visokošolski profesorji, ki so zavračali kolaboracijo, so nosili transparente proti lastni ponizozemščeni univerzi s slogani v francoskem jeziku: *L'université de Gand français!* Večina jih je fakultete zapustila in so jih zamenjali aktivistični kolegi. Večjega spora si ni bilo mogoče zamisliti.

V tistem času se sin antwerpenskega brusilca diamantov potepa po gentskih ulicah in šprica pouk. Obiskuje proflamske študentske klube in se pridruži zloglasni Groeningerwacht, hitro rastoči flamski aktivistični organizaciji. Vodja gibanja je karizmatični

August Borms; 11. februarja nagovori organizacijo. Že takrat je bila na njihovem programu upravna ločitev Flandrije in Valonije ter »pregon« francosko govorečih s flamskega ozemlja. Borms je strasten govornik: »Zahtevamo, da se moč, ki je v naših rokah, uporabi za odstranitev elementov, ki so na flamskem območju nedobrodošli in na občeduhovni ter moralni ravni ne morejo biti drugačni kot nezdravi ... Dol s franskiljoni! ... Vsem tistim, ki nam še vedno kljubujejo, pravim: pojdite čez mejo! Dol z vsemi, ki se nam upirajo!«

Willem stoji med razgretimi mladci in kriči ter skandira z njimi. Do pozne noči poseda z njimi v krčmah, se podi za dekleti, obseden z zastrašujočim bliskom, ki ga čaka pod njihovimi krili.

Nekega pomladnega dne Willem kot običajno vstopi v tramvaj; Nemci redno izvajajo agresivne kontrole, vzdušje je napeto in vsi so nervozni. Willem se pomakne do konca tramvaja, da bi si tam na ploščadi prižgal cigareto. V gumbnici svojega suknjiča nosi emblem, v tistih časih priljubljen med člani Flamskega gibanja: belgijsko kokardo s flamskim levom v sredini. Neki starejši gospod kokardo opazi, besen plane na noge, jo odtrga z Willemovega suknjiča in zakliče: *Maintenant c'est fini tout cela!* Agresija someščana nič hudega slutečega mladeniča globoko pretrese. Pred očmi se mu spet zvrstijo pretepi v osnovni šoli, ponižujoče francoske žaljivke mu odzvanjajo v glavi, čuti, kako mu adrenalin zaplove po žilah in za hip se zdi, da bo izgubil nadzor nad sabo, moža že hoče udariti, komaj mu še uspe obvladati svoje mlade pesti, brezglavo skoči z vozečega tramvaja, prileti na tlakovce in si zvije nogo.

Pozneje bo dostikrat rekel, da je v tistem trenutku zasovražil belgijsko državo. Približno v tistem času tudi izve, da je njegov starejši brat Edward padel na fronti, a to se mu zdi silno daleč. Sam je zaradi slepega očesa vojaščine oproščen. S flamskim Kiklopom, kakršen sem jaz, si francoski oficirji na Ijzerju ne morejo prav nič pomagati, v smehu reče deklici, s katero se spogleduje.

* * *

Vmes se je potegnil, visok mladenič je, ima malo več kot meter osemdeset in dolge črne lase – iz tistega obdobja je ohranjena le ena zamegljena fotografija, na njej prej spominja na prezgodaj rojeno verzijo Niela Younga kot na predvojnega flaminganta. Zaradi preveze na očesu je na njem nekaj skrivnostnega, kar privlači predvsem mlade intelektualke, njegovim prijateljem pa vzbuja srh. Kadar vstopi v krčmo, vsi dvignejo pogled. Navdušuje se nad filmom; v majhno kinodvorano gre na prasketajočo projekcijo protivojnega filma *Maudite soit la guerre* Alfreda Machinsa, teden pozneje pa si ogleda nemški propagandni film o vzvišeni dolžnosti vojne in se zato zmede; znamenitega filma o bitki na Somi v Gentu še ne predvajajo, a ljudje že govorijo o njem. O tem, kar se v tistem času dogaja v flamskih in severnofrancoskih jarkih, ne ve veliko, tudi gane ga ne prav dosti, mnenja se krešejo, sliši, kako nekdo ozmerja časopise, češ da gre za »lažni tisk«. Torej nobenih časopisov; na ulici pobereš dovolj modrosti.

Zavezniki so globoko v krvavo ilovico pogreznjeni prav tako dolgo kot okupator, katastrofa pri Passendaleju je v polnem teku. Konec avgusta se v pogovore vse pogosteje ujame ime Langemark. Zakaj Langemark, kaj se je leta 1914 zgodilo v Langemarku, kje sploh je ta Langemark, očitno obstaja tudi Kortemark, se smeje. Ne smeš toliko piti, mu reče prijateljica in ga objame čez rame. Ko spoznava druge

študente, je sprva vedno zadržan, celo sramežljiv, ko pa se razvname, se izgublja v nejasnih teorijah in s pestjo udriha po mizi. V časopisih prebira članke o oktobrski revoluciji, povsod je govora o menjševikih in boljševikih. Sliši za načrte, ki naj bi obstajali že od leta 1912, in sicer o ustanovitvi »čiste Flamske stranke«, imenovane *Het Vlaamsche Blok*. Zahodni svet gre v maloro, sliši nekoga reči, neki študent je, s čudaško čepico na glavi. Edmond Vandermeulen je mestni otrok, s katerim prekroka nekaj noči, mož, s katerim bo imel pozneje še precej opravka, a tega zdaj še ne more vedeti; proti jutru skupaj s študentom vzklika gesla gentskega katoliškega študentskega korpusa, *Hou ende trou, Ljubezen in zvestoba* se dere, prepeva verze iz flamske bojne pesmi *Vliegt de Blauwvoet!*. Konča v zadnji vojni beznici, kjer se pije slabo, iz gnilih krompirjevih lupin in krmne pese zvarjeno žganje, kruta zadeva, zaradi katere ga več dni muči strašen glavobol.

Njegovi učitelji na vrtnarski kmetijski šoli ga vidijo redko; raje se potepa po mestu, pozno v noč debatira s svojimi kompanjoni iz organizacije Groeningerwacht o flamskem boju, včasih, kadar ima mačka, sanjari v botaničnem vrtu. Zaradi težav z uvajanjem nizozemskega jezika na visoki šoli in fakulteti za vrtnarstvo močno upada število študentov, profesorjev manjka, pouk je nereden. Fant izgublja motivacijo, ponoči se potika po mestu, ne ve zares, kaj naj sam s sabo. Za nekaj tednov gre delat v neko kavarno.

Prijatelj Augusta Bormsa sem, se pobaha. To pomaga, če iščeš delo.

V neki sejni dvorani sune podpisano fotografijo svojega junaka; pozneje, ko bom pospravljaj hišo na Drongenhofu, bom to fotografijo našel, strgano in porumenelo, z razbitim okvirjem in stekelcem, a v tistem trenutku se zanjo še ne bom zmenil in jo bom z vso drugo šaro vrgel v kontejner, ki bo stal pred vhodnimi vrati.

